

Економічні науки

ДУЛІК ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидат економічних наук, доцент

ШАРАНОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ,

студент, Університет митної справи та фінансів

м. Дніпропетровськ, Україна

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Процес трансформаційних економічних перетворень в Україні та реформування власної системи оподаткування супроводжується таким негативним явищем, як ухилення від сплати податків. В економічному плані це проблема державної ваги, оскільки саме податки забезпечують фінансову базу держави й виступають головним знаряддям реалізації її економічної політики. А несплата їх призводить до тяжких наслідків – бюджетного дефіциту та гальмування економічного розвитку держави [1, с. 91].

У сучасній податковій теорії й практиці розмежовується власне ухилення від сплати податків, тобто зменшення платниками податків своїх фіскальних обов'язків перед державою забороненими законом способами, та уникнення або «обхід» податків, коли фіскальному суб'єктові вдається повністю або частково уникнути оподаткування, не порушуючи при цьому діючих правових норм [1, с. 92]. Американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц, характеризуючи ці поняття, дотримується саме такої позиції. Під уникненням податків він розуміє використання певних положень податкового законодавства, які дозволяють відійти від їх сплати, а під ухиленням – незаконний відхід від сплати податків [2].

Загалом, різниця у цих термінах не така істотна, якщо під «ухиленням» розуміти умисне зменшення податкових зобов'язань аж до нуля (повної відсутності), а під «обходом» – як повне, так і їх часткове зменшення. Проте у податковій практиці таке розмежування їх вкрай необхідне та має велике значення, оскільки різними виявляються як правові наслідки вчинення «ухилення» та «уникнення» від податків, так і способи боротьби з ними. Якщо з уникненням від сплати податків можна боротись шляхом зменшення податкових пільг і лазівок, то проблема ухилення від оподаткування є найбільш гострою та тягне за собою відповідальність (фінансову, адміністративну, кримінальну) за порушення податкового законодавства.

У своїх дослідженнях українські науковці зазначають, що природа ухилення від сплати податків має комплексний характер: казнокрадство в його легалізованій або кримінальній формі; спонтанна чи викликана високою нормою оподаткування атрофія громадянської свідомості та суспільної відповідальності платників податків; нестримне бажання отримати вигоду, коли корисливі імпульси беруть верх над страхом покарання. Тому порушення платниками податків обов'язку щодо сплати податків відбувається внаслідок дії таких основних чинників:

- надмірне податкове навантаження;
- нестабільність податкового законодавства;
- нераціональна структура оподаткування;
- низький рівень суспільної свідомості щодо необхідності сплати податків;
- високий рівень корупції в державі [3, с. 261; 4, с. 48 – 52].

В останні роки економіка нашої країни знаходиться в кризовому стані, а ухилення від сплати податків тільки посилює цей процес. На сьогодні ухилення від податків становить значну частину тіньової економіки України, обсяги якої за різними джерелами фіксується на рівні

20–50% ВВП [5, с. 100]. На початку 2015 року в умовах поширення цінових та девальваційних шоків, ескалації військового конфлікту спостерігалось подальше суттєве зростання тіньової економіки, започатковане ще у попередні роки. Так, рівень тіньової економіки України за результатами 2015 року у порівнянні з 2014 роком зріс на 5 відсоткових пункти та склав 47% від обсягу офіційного ВВП [5, с. 101]. Такий високий рівень тінізації економіки створює додаткові можливості для поширення корупції, недоотримання податкових надходжень, вчинення інших правопорушень.

Що стосується показників рівня дефіциту/профіциту бюджетів України впродовж 2010-2015 рр., то їх аналіз дозволяє зробити висновок про те, що розбалансованість бюджетів України має стійкий і довготривалий характер. Так, негативне сальдо було отримано за підсумками виконання: зведеного бюджету у 2010 році, розмір його дефіциту складав 64 836 млн. грн. та протягом 2012 - 2015 рр., за цей період він зріс з 50 786 млн. грн. до 92 616 млн. грн.; державного бюджету у 2010 році, дефіцит якого становив 64 417 млн. грн., у 2012 році та у наступні три роки, рівень його дефіциту постійно підвищувався і у 2015 році досягнув аж 78 644 млн. грн., що на 25 199 млн. грн. більше ніж у 2012 році; місцевих бюджетів у 2015 році, їх дефіцит становив 13 973 млн. грн., а порівняно з 2010 роком він збільшився на 13 554 млн. грн. [6, с. 108 – 109, 112]. Причиною розширення дефіциту бюджетів України, поряд з ухиленням від сплати податків, стали високі темпи нарощення видатків на оборону, громадського порядку, безпеки та судової влади, обслуговування боргу, управління тощо.

Крім того, відбувається також погіршення макроекономічної ситуації в країні, а саме: падіння обсягів вітчизняної промисловості та роздрібної торгівлі, зниження купівельної спроможності населення та його ділової активності (через інвестиційну складову) тощо. Усі ці явища негативно

впливають на темпи економічного зростання, соціальне та політичне середовище в країні, дезорганізують її зовнішньоекономічні зв'язки, вносять до них значний спекулятивний елемент, стримують приплив іноземного капіталу, погіршують платіжний баланс країни, її валютне становище, підривають її позиції на світовому ринку, в результаті чого знижується довіра до діяльності Уряду, до запланованих програм та реформ [6, с. 111].

Загалом головними негативними наслідками ухилення від сплати податків на економіку країни є:

- зменшення дохідної частини бюджетів держави;
- зростання корумпованості;
- деформація свідомості громадян через отримання доходів поза межами правового поля;
- скорочення податкової бази, яке призводить до зростання податкового тиску на легально працюючі підприємства і підштовхує їх до переведення своєї діяльності в «тінь»;
- зростання дисбалансу в розвитку різних секторів економіки.

Отже, ухилення від сплати податків та наявність великого тіньового сектора вказує на те, що значна частка суб'єктів національної економіки постійно порушує державні закони і нормативи, і що Уряд нездатний змусити їх функціонувати в межах правового поля. Це підриває довіру до інститутів державної влади і до Уряду. У зв'язку з цим повинні вживатися відповідні заходи, щодо зменшення ухилення від сплати податків [7, с. 79 - 81]:

- поступово знижувати податкове навантаження, використовуючи міжнародний досвід, адаптуючи його до специфіки розвитку нашої країни;
- створювати умови, за яких практично неможливо ухилитися від сплати податкових зобов'язань, що призведе до поступового збільшення надходжень до державного бюджету;

- подбати про те, щоб податкові надходження були раціонально розподілені;
- максимізувати добровільність сплати податків, чому має сприяти проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи серед населення;
- активізувати громадську протидію корупціонерам, посилити громадський контроль за роботою правоохоронних органів, що підвищить ефективність боротьби з корупційними діями в органах державної влади.

Література

1. Дулік Т.О. Економічні аспекти проблеми ухилення від податків / Т.О. Дулік / Фінанси України. – 1998. - №12. – С. 91 – 94.
2. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц. – К.: Основи, 1998. – 856 с.
3. Іванов Ю.Б. Податковий менеджмент: Підручник / Ю.Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В.В. Карпова. – К.: Знання, 2008. – 525 с.
4. Сидоренко Т. О. Сутність та ухилення від сплати податків / Т. О. Сидоренко // Гроші, фінанси і кредит. – 2010. – № 6. – С. 48–52.
5. Верстяк О.М. Тінізація і конкурентоспроможність національної економіки України /Верстяк О.М. Келару І.О./ Міжнародний науковий журнал. – 2016. - № 2. – С. 98 - 101. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/2/796>
6. Дулік Т.О. Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України / Т.О. Дулік, Т.Ю. Александрюк / Міжнародний науковий журнал. – 2016. - № 2. – С. 107-115. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/2/796>
7. Главацька Н. І. Визначення передумов та наслідків ухилення від сплати податків / Н. І. Главацька // Управління розвитком. - 2013. - № 21. - С. 79-81.